

GYÜJTŐKÖRI KOOPERÁCIÓ AZ ÉLETTELEN TERMÉSZETTUDOMÁNYI, KÖZGAZDASÁGI ÉS MŰSZAKI SZAKTERÜLETEN 1962 ÉS 1973 KÖZÖTT

Cziegler Mária

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

1. Bevezetés

Szakmai közhely, ám annál szorongatóbb valóság: századunkban a dokumentumok számai sokasodása új helyzet elé állította a könyvtárakat. Egyetlen könyvtár sem volt többé képes teljességgel gyűjteni még a legfontosabb műveket sem. Ezért vált elkerülhetlenné a gyűjtőköri kooperáció. Külföldi példák – akár a Farmington, akár a Scandia tervre gondolunk – már a 60-as évek elején is akadtak az efféle együttműködésre.

Hazánkban az 1956. évi könyvtárügyi alapjogszabályok végrehajtása keretében a 164/1958. MM sz. utasítás tette meg az első lépést a gyűjtőkörök rendezése útján, amikor egy-egy tudományterület gyűjtési kötelezettségét egy-egy nagykönyvtárra ruházta [1]. A tapasztalatok csakhamar azt mutatták, hogy a probléma nem oldható meg ilyen egyszerűen. Innen azonban már csak egy lépés volt a gyűjtőköri kooperáció gondolata.

1962-ben a *Művelődésügyi Minisztérium Könyvtár-osztálya és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ* (a továbbiakban: KMK) megkezdte a gyűjtőköri kooperáció tervezetének kidolgozását. Az 1965-re kialakult elképzelés szerint 14 szakterületen, illetve iparágban kellett volna megvalósítani az együttműködést [2].

Ez a terv megmaradt az elképzelés szintjén, de néhány területen – fizika, kémia, matematika, közgazdaságtudomány – ténylegesen is elkezdődött a munka.

Az eredmény a 131/1968. MM sz. utasítás megjelenése volt, amelynek értelmében az országos jellegű tudományos és tudományági szakkönyvtáraknak a hálózati hovatartozásuktól független kooperációs körökben kellett biztosítaniuk egy-egy szakterület országos szakirodalmi ellátását.

A kooperáció eszközei általában a következők voltak: folyamatos értesülés egymás állománygyarapításáról, a

gyarapítási politika fő vonalairól; az irodalomtermés figyelemmel kísérése; a szakirodalmi ellátás hiányosságainak feltárása; munkamegosztás kialakítása ennek megszüntetésére. A kooperációs kör tevékenységéért az utasítás a terület országos jellegű tudományos szakkönyvtárát tette felelőssé, miközben a műszaki tudományok területén kialakítandó együttműködés módozataira külön intézkedést helyezett kilátásba. Ám ezt az újabb utasítást hiába várták a szakkönyvtárak.

1969-ben – a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexeként – megjelent a *Szakirodalmi kalauz* [3], amely tudományterületek szerint, azokon belül tudományrendszertani felosztás alapján sorolja fel az országos jellegű tudományos szakkönyvtárakat, a tudományági szakkönyvtárakat és a gyűjtésben érdekelt egyéb könyvtárakat.

Ugyanebben az évben – az együttműködés sürgető voltát figyelembe véve – a KMK ankétot szervezett az állománygyarapítási kooperáció témájából.

1970-ben a *III. Könyvtárügyi konferencia ajánlásai* [4] irányozta elő a népgazdasági információs rendszerek és a könyvtárügy között a hatékony és szervezett együttműködést, amely a szervezeti, technikai akadályok elhárítását, a gyűjtési feltételek javítását, a személyeken múló fékező hatások kiküszöbölését kívánta meg előfeltételként.

1970-ben az *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ* (a továbbiakban: OMKDK) és a KMK módszertani körlevelet adott ki *A gyűjtőköri kooperációs körök megszervezése és feladataik a műszaki tudományok területén* címmel.

1970–71-ben megindultak a próbálkozások a kooperációs körök megalakítására a műszaki szakterületeken, de ezek csakhamar kudarcba fulladtak. Az új könyvtári törvényerejű rendelet előkészítése, valamint az Országos

Szakmai Információs Rendszer koncepciójának kidolgozása nagy erőket vont el a kooperáció területéről, s a szervezett erőfeszítések így igen gyorsan likvidálódtak.

Ennek ellenére az intenzív foglalkozás évei alatt eredmények is születtek, különösen az élettelen természettudományok területén. Az alábbiakban – tanulságként a jövőre nézve – az egyes körökben végzett munkálatokat emeljük ki a feledés homályából.

2. Együttműködés az élettelen természettudományi területen

Az első szakirodalmi kooperációs körök az élettelen természettudományok területén alakultak meg, s a későbbiekben is ezek voltak a legszervezettebbek, a legéletképesebbek.

Kialakításuknál első lépés volt a tudományterületek körülhatárolása és a bennük érdekelt könyvtárak regisztrálása, majd a kooperációba bevonható országos jellegű tudományos szakkönyvtárak, tudományági szakkönyvtárak, helyi jellegű szakkönyvtárak előzetes kijelölése.

A kooperáció vitelére a bizottságok látszólag alkalmasnak, amelyeknek tagjai az együttműködő könyvtárak képviselői, elnökei pedig az alapkönyvtárak megbízottai vagy vezetői voltak.

2.1 Fizika

A Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság alakuló ülését 1966. május 13-án tartotta a *Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára* (a továbbiakban: BMEKK) mint alapkönyvtár és 30 kooperáló könyvtár részvételével. Elnöke dr. Héberger Károly, a BMEKK igazgatója volt.

A Bizottság az alábbi feladatok megoldását tűzte ki célul:

1. A hazai kutatás szempontjából a fizikai folyóirat-bázis biztosítása. Ennek érdekében:

- az együttműködésben részt vevő könyvtárak kurrens fizikai folyóiratairól való kölcsönös tájékozottság;
- a könyvtárak rendelkezésére álló, de az 1967. évre megrendelni nem tudott folyóiratok nyilvántartása a beszerzésük érdekében szükséges további lépések megtétele céljából.

2. Tájékozódás az együttműködésben részt vevő könyvtárak reprográfiai lehetőségeiről a továbbfejlesztés megalapozása végett.

3. Tájékoztatás az együttműködésben részt vevő könyvtárak között a jelentősebb szakirodalmi tájékoztatói forrásaikról [5].

Az együttműködésben a következő eredmények születtek:

1967-ben a BMEKK az együttműködésben részt vevő könyvtárak jelentései alapján összeállította a kurrens

fizikai szakfolyóiratok 1967. évi lelőhelyjegyzékét [6]. A BMEKK ezt összevetette a *Physics Abstracts* c. folyóirat által referált periodikák jegyzékével, majd felmérte az említett referálólap által teljesen referált folyóiratok megtalálhatóságát a kooperációs kör könyvtáraiban. Sor került a szóban forgó fizikai szakfolyóirat-lelőhelyjegyzéknek és az *Ulrich's International Periodical Directory* megfelelő szakrészének összevetésére is [7].

A jelentősebb fizikai könyvkiadók jegyzéke a matematikai kiadók jegyzékével együtt készült el.

1968-ban a BMEKK felállította az együttműködő könyvtárakba járó fizikai szakfolyóiratok központi katalógusát [8].

1969-ben a Bizottság határozatot hozott a nem hagyományos dokumentumok gyűjtésének és központi nyilvántartásának kérdéséről. A Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutató Intézetének Könyvtára a fizikai tárgyú preprintek és kutatási jelentések, a Műszeripari Kutató Intézet pedig a fizikai műszerprospektusok és katalógusok báziskönyvtári feladatainak ellátását vállalta [9].

A Kooperációs Bizottság 1969-ben 2 látókörtágító előadást szervezett (Marx György: Az információfeldolgozás problémái a fizikai kutatásban; Csaba Mária: Korszerű tájékoztatói törekvések és azok értékelése az igénylők szempontjából).

A BMEKK ellátta a Library of Congress fizikai könyvbeszerzésével kapcsolatos katalóguskartonok gyűjtését, és beszerzési javaslatok megtétele végett a fizikában érdekelt hallgatók és szakemberek körében cirkuláltatta őket [10].

A Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya a matematikai és fizikai kooperációs kör beszerzési lehetőségeinek megjavítására 230 000 Ft rendkívüli póthitelt utalt ki. Az alapkönyvtár a megvásárolt műveket tartós letétként a tagkönyvtárakba továbbította [11].

1972-től a kooperációs kör gyakorlatilag megszűnt. Az együttműködést a későbbiekben a BMEKK kétoldalú kapcsolatok útján folytatta. Az OMKDK-val már 1964-ben együttműködési szerződést kötött, amelyet 1966-ban egy évre, 1967–1970 között három, majd 1971–1975 és 1976–1980 között 5–5 évi időtartamra újított meg. Folyamatban van a szerződés további meghosszabbítása is.

2.2 Kémia

A Bizottság 1966. október 4-én jött létre. Alapkönyvtárként a *Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára* (a továbbiakban: VVEK), kooperáló könyvtárként pedig 10 könyvtár vett részt benne. Az elnöki teendőket dr. Kovács Zoltán, a VVEK igazgatója látta el.

A Bizottság minimális programként az alábbi feladatok végrehajtását fogadta el az alakuló ülésen:

1. Az 1967-re megrendelt, cserélt vagy ajándékba kapott folyóiratok felmérése a kooperációba bevont könyvtárakban, külön meggyőződve arról, hogy a *Chemical Abstracts* jár-e hozzájuk. Ennek alapján 1968-ra a szükséges koordináció elvégzése a folyóiratok beszerzése területén.

2. Az intenzív együttműködésre vállalkozó könyvtárak – az elkészült folyóiratjegyzék alapján – javaslatot tesznek meghatározott folyóiratokból történő reprográfiai szolgáltatásra [12].

Az elért eredmények:

1967-ben a VVEK elkészítette a kurrens folyóiratok 1967. évi lelőhely- és hiányjegyzékét. Ez azonban nem terjedt ki a BMEKK-ra és az OMKDK-ra [13].

A VVEK jegyzékbe foglalta a *Chemical Abstracts* által leggyakrabban referált 1000 folyóirat címét [14].

1968-ban 97 könyvtár állományát felölelő retrospektív lelőhelyjegyzék készült [15].

1971-ben a VVEK megindította a számítógépes kémiai szakirodalomfigyelő szolgálatot a *Chemical Abstracts Condensates* mágnesszalagos adatairaiból. Ez hazánkban úttörő kezdeményezés volt [16].

Ugyanebben az évben megjelentette a *Külföldi folyóiratok retrospektív lelőhelyjegyzéke a kémiai és vele kapcsolatos szakterületeken* c. kiadvány 2. bővített kiadását [16].

1976-ban a VVEK és az OMKDK szerkesztésében megjelent a *Központi címjegyzék a kémia és vegyipar külföldi folyóiratairól* [17].

1977-ben a VVEK kivonta anyagát a kémiai KC-ből, a magyar anyaggal kibővítette, és szétküldte a jegyzéket a kooperációs körben.

Szintén ebben az évben jelent meg az *Állományjegyzék a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának (VVEKK) természettudományi és műszaki folyóiratairól* c. kiadvány.

Jelenleg nem hivatalos kooperációs kör működik: a VVEKK az együttműködésbe mindazokat az intézményeket bevonja, amelyek hozzá fordulnak vegyipari szakirodalomért.

Egyedülálló kezdeményezés volt a VVEKK részéről a regionális együttműködés felvetése. A megyei PB közreműködésével három veszprémi tudományos intézményt (Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet, Nehézvegyipari Kutató Intézet, Műszaki Kémiai Kutató Intézet – MÜKKI) vont be a kooperációba. Az együttműködésben a négy intézmény a következő feladatokat valósította meg:

előszerzeményezési jegyzék összeállítása a VVEK által;

1969-ben a négy intézmény kurrens külföldi folyóiratainak összesített jegyzéke készült el;

a könyvtárak kölcsönösen saját olvasónak tekintették a kooperáló intézmények valamennyi munkatársát;

a reprográfiai kapacitás növelése érdekében a VVEK xerox automatát szerzett be, amelyet térítés ellenében a többi könyvtár is használhatott;

1972-ben a MÜKKI szerkesztésében jegyzék jelent meg az intézmények kutatóinak szakmai specializációjáról;

sor került egy közös tudományos folyóirat kiadására – *Journal of Hungarian Chemical Industries* címmel [18].

A későbbi évek folyamán a regionális együttműködés tovább bővült a négy vegyipari intézmény között. Jelenleg a MÜKKI előfizeti a VVEKK részére a *Science Citation Index*-et, amiért viszonzásul ingyenes reprográfiai szolgálatot biztosít neki a VVEKK. Az intézmények régi anyagát a VVEKK őrzi meg.

2.3 Matematika

A Szakirodalmi Bizottság 1966. február 19-én tartotta alakuló ülését. Elnökeinek dr. Héberger Károlyt és dr. Havasi Zoltánt (József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára – JATEKK) választotta.

A matematika szakirodalmának országos szintű gyűjtésében a BMEKK és a szegedi JATEKK vállalt alapkönyvtári kötelezettséget, kooperáló könyvtári minőségben pedig mintegy 20 könyvtár kapcsolódott be a munkába.

A Bizottság *minimális programját* a következőkben foglalta össze:

tapasztalatcsere a szerzeményezés segédeszközei tekintetében, a felmérés alapján a források lelőhelyjegyzékének összeállítása;

cseretevékenység szükség szerinti egyeztetése;

a deziderált, de be nem szerzett művek nyilvántartása és beszerzésük közös megvitatása;

a folyóirat-ellátottság felmérése és az 1967. évi rendelesek egyeztetése;

az egyes könyvtárakban folyó szakrendszer-munkálatok egyeztetésére munkabizottság létrehozása;

bilaterális tárgyalások az egyes kooperáló könyvtárak között egy-egy szűkebb diszciplína gyűjtésében a témák és kiadványcsoportok szerinti megosztás céljából [19].

Az elért eredmények:

A BMEKK 1966-ban összeállította a matematikai–fizikai kiadók jegyzékét [20].

A kooperáló könyvtárak jelentései alapján elkészült a kurrens matematikai szakfolyóiratok 1967. évi lelőhelyjegyzéke [21].

Felállították a kooperációs kör kurrens matematikai folyóiratainak központi katalógusát, és hozzáálltak folyamatos fejlesztéséhez [22].

1968-ban a Bizottság felkérésére dr. Rényi Alfréd akadémikus előadást tartott a matematika közérdekű

problémáiról, a matematikai kutatások főbb irányairól és a hazai szakirodalmi ellátottság kérdéseiről [23].

1970-ben megjelent a matematikai szakfolyóiratok retrospektív leltőhelyjegyzéke a kooperációs körhöz tartozó tagkönyvtárak 1969-ig bejelentett állományáról [24].

1971-ben megjelent a kooperációs kör jelentősebb állománnyal bíró tagkönyvtárainak matematikai referenz és kézikönyv leltőhelyjegyzéke is [24].

1972-ben ez a kooperációs kör is megszűnt.

3. Közgazdaság — statisztika

A legkorábban (1965. október 19.) megalakult kör volt. Az alapkönyvtári kötelezettséget a *Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára* látta el.

Az alakuló ülés javasolta az együttműködési lehetőségek vizsgálatát a következő területeken:

a szerzeményezési segédletek megoszlása a nagyobb könyvtárakban;

nemzetközi szervezetek kiadványainak beszerzési kérdései;

rendelések egyeztetése évente kétszer a könyvtárak között;

külföldi cserekapcsolatok egyeztetése;

az 1963. évi devizaigényes könyvbeszerzésekre vonatkozó reprezentatív felmérés elvégzése [25].

A kooperációban elért eredmények [26]:

elkészítették a szerzeményezési források jegyzékét; megindították a folyóirat-leltőhelyjegyzék munkálatait;

a két alapkönyvtár kurrens folyóiratjegyzéke 1966-ban készült el;

az Országgyűlési Könyvtár összeállította a szakterületen működő nemzetközi szervezetek jegyzékét, kiadványaik gyűjtésére a könyvtárakat kijelölték;

elkészült egy év könyvbeszerzéseinek elemzése; összeállították a szakterület sorozatainak jegyzékét;

a KSH Könyvtára és a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára vállalta, hogy cserekapcsolataikat egyeztetik.

A kör munkája 1966 végén megszakadt, majd 1968 végén újrászerveződött a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának vezetésével, 13 tudományági szakkönyvtár és a gyűjtésben érdekelt 19 egyéb könyvtár részvételével.

Megállapodtak egy összesített rendelési nyilvántartás felfektetésében és a kurrens folyóiratok leltőhelyjegyzékének közreadásában. 1969-ben elkészült egy 652 tételből álló munkaanyag a közgazdasági kézikönyvek leltőhelyjegyzékének alapjaként [27].

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára később is adott ki jegyzékeket a

közgazdasági és statisztikai irodalomról, 1977-ben a *Közgazdasági dokumentációs tájékoztató kiadványok jegyzékét, a Dokumentált folyóiratok jegyzékét és a Válogatott kurrens külföldi közgazdasági szakfolyóiratok leltőhelyjegyzékét*. Ez utóbbihoz a 76-os anyagot az OMKDK is behasonlította állományába, ennek ellenére a jegyzékben nem szerepel.

1978-ban megjelent a *Külföldi közgazdasági és statisztikai periodika-leltőhelyjegyzék*, valamint a *Közgazdasági szakkönyvtári kalauz*.

4. Kísérlet a műszaki gyűjtőkörök rendezésére

A 131/1968. MM sz. utasítás a gyűjtőkori kooperáció megindítását a műszaki tudományok területén 1969-re irányozta elő. 1970-ben néhány területen megindult a kooperációs körök megalakítása, de tényleges együttműködés nemigen volt.

1971-ben megbeszélés zajlott a Művelődésügyi Minisztériumban a műszaki gyűjtőkori együttműködés országos rendezése ügyében [28]. Az értekezlet úgy határozott, hogy a résztvevő könyvtárak, illetve tárcaközpontok az alábbi pontokra nézve dolgozzanak ki javaslatokat:

1. A Magyarországon oktatott és kutatott témák figyelembevételével a műszaki szaktudományok és részdiszciplínáik rendszerbe foglalása, illetve egy-egy könyvtár kijelölése egy-egy részterület gyűjtésének koordinálására.

2. Az együttműködő körök programjára vonatkozó elképzelések, az együttműködés tartalma és módszerei.

3. A különböző műszaki gyűjtőkörök koordinációjának realizálásához

a) a szervezeti keret,

b) a tagok,

c) a forma (tanácskozó testület vagy egyéb koordináló szerv) és időszakossága,

d) a működési terület meghatározása.

1972 februárban újabb megbeszélésre került sor a rendezés tárgyában [29]. A megbeszélés témája volt a kooperációs körök szervezeti összefogását intéző műszaki tanács felállítása, valamint a műszaki könyvtári tanács operatív szervével kapcsolatos állásfoglalás.

Az értekezlet meghatározta az együttműködésben részt vevő intézmények körét, úm.:

Műszaki egyetemek könyvtárai: BMEKK, VVEKK, Miskolci Nehézipari Egyetem Könyvtára — MNEK.

Tárcaközpontok: KGM MTTI, ÉTK, NIMDOK.

A műszaki hálózatba tartozó könyvtárak közül mindazok,

amelyek megfelelő állománnyal rendelkeznek;

ahol a könyvtári munka színvonala megfelelő;

amely könyvtárak illetve fenntartók az együttműködést vállalják.

A kialakítandó együttműködési köröket illetően két elképzelés alakult ki. Az OMKDK javaslata alapján a következő kooperációs köröket kellett volna megindítani:

híradástechnika, elektrotechnika,	KGM MTTI
erősáramú ipar	OMKDK
textil-, bőr-, papír-, könnyűipar	NIMDOK
kőolaj- és gázipar	OMKDK
energetika	VVEK
gyógyszeripar	OMKDK
út, vasút, közlekedés	OMKDK –
anyagmozgatás	Szabványosítási
	Hivatal

tudományos és műszaki	
tájékoztatás	OMKDK–KMK

A BMEKK, Héberger Károly koncepciója szerint:

energiaellátás és erősáramú ipar	KGM MTTI
közúti közlekedés, közúti	
járműgyártás	KGM MTTI
tudományos tájékoztatás,	
informatika	OMKDK

Az értekezlet az együttműködési körök programjára tett javaslata a következő volt:

- az egyes szakterületek pontos körülhatárolása;
- az ellátottság helyzetének felmérése, első lépésben a folyóirat-ellátottság vizsgálata;
- előszövegyezési jegyzékek különösen a kevésbé ismert nyelveken írt dokumentumok vonatkozásában;
- a nem hagyományos dokumentumtípusok beszerzésének koordinálása;
- közös raktári lehetőségek kialakítása;
- az ellátottság javításához szükséges anyagi igények minél pontosabb megállapítása.

1973. március 22-én az OMKDK szervezett értekezletet a műszaki szakirodalmi kooperációs körök együttműködése ügyében. Ezen a megbeszélésen Benedek Jenő javaslatot tett a *Műszaki Szakirodalmi Kooperáció Tanácsadó Bizottságának* megalakítására [30].

A fenti próbálkozásokat eredmény nem követte, s 1973-tól a kooperációs erőfeszítések gyakorlatilag megszűntek.

4.1 Együttműködés a megalakult kooperációs körökben

4.1.1 Alumíniumipar

1970. április 9-én alakult meg az *Alumíniumipari Gyűjtőkori Kooperációs Kör*. Alapkönyvtára az ALUTERV, tagkönyvtárainak száma 7 volt.

Az alakuló gyűlésen a résztvevők a következő feladattervet fogadták el [31]:

- Az iparág folyóirat-ellátottságának vizsgálata a közös folyóiratjegyzék kialakítása érdekében.

- Az iparágat érintő külföldi kutatási jelentésekre vonatkozó bibliográfiai adatok gyűjtésének megszervezése.

- Idegennyelvű (tökes és demokratikus) szakkönyvek 1971. január 1-től történő beszerzéseinek negyedévenkénti bejelentése az alapkönyvtárnak.

A feladattervből csak az 1–2. pont valósult meg, aminek felelőse az alapkönyvtár volt. A 3. pontnak a kör tagjai nem tettek eleget. A kör újabb értekezletet 1971 októberében tartott, ahol az alábbiakban határozták meg az együttműködés területeit [32]:

- A nem hagyományos szakirodalmi anyagok címlírásainak kigyűjtése 1972. I. 1-től és megküldése az alapkönyvtárnak, amely a kör tagjainak félénként összesítve megküldi ezeket az értesítéseket.

- Amennyiben mód van rá, a kör tagjai mikrofilmen bocsátják egymás rendelkezésére az igényelt anyagot.

- Speciális igények, szolgáltatások vonalán az OMKDK és a KMK segíti munkájában a kör tagjait.

- A kör tagjai a maguk területén megkezdik az orosz, angol, német és francia nyelvű iparági szakszótárhoz a szakkifejezések gyűjtését.

E célkitűzésekből a kör tagjainak passzív magatartása miatt nem valósult meg semmi. A vidéki és budapesti üzemi műszaki könyvtárak objektív nehézségei (raktározási hely, létszám stb.) gátolták a kooperációban való tevőleges részvételt [33].

4.12 Építőipar

A kör alakuló gyűlése 1970. június 16-án volt. A koordináló, illetve alapkönyvtár feladatait az ÉTK vállalta. 30 szakkönyvtár jelentette be részvételét, amelyek közül a kör munkájának irányítására egy 11 tagú bizottságot választottak.

Az alakuló ülésen kidolgozták a kör programját [34]. Megegyezték abban, hogy 1970. június 30-ig az ÉTK kiadja az építőipari folyóiratok országos lelőhelyjegyzékét, majd 1970 második felében a világ építőipari folyóiratainak jegyzékét 1100–1200 címmel.

Eredmények:

a tagkönyvtárak állománygyarapításának megkönnyítésére negyedévenként jelent meg az *Új külföldi építésügyi szakkönyvek ajánlójegyzéke*;

az ÉTK az *Építésügyi Műszaki és Gazdasági Tájékoztató* c. kiadványában dokumentációs rovatot nyitott, melyben közölte új beszerzéseit;

a kör tagjai bejelentési kötelezettséget vállaltak a vétel, csere útján beérkezett könyvekről. Ennek alapján határoztak egy építésügyi központi katalógus kiépítése mellett az ÉTK-ban;

1973-ig három éven keresztül megjelent a *Magyar építésügyi szakirodalom bibliográfiája*;

az ÉTK megjelentette a *Külföldi építésügyi könyvkiadók jegyzékét*;

kétévenként megjelent az építésügyi szakfolyóiratok jegyzéke;

1975-től számítógépes kötetkatalógus készült a külföldi monográfiákról, amelynek alapját az ÉTK kb. 6500 tétele szolgáltatja. Ma már a hálózat legnagyobb intézményei is csatlakoznak hozzá.

4.13 Könnyűipar

A könnyűiparban 1970-ben négy területen jelöltek ki alapkönyvtárakat [35]:

papíripar	Papíripari Vállalat Kutató és Fejlesztő Intézetének Műszaki Könyvtára
nyomdaipar	Nyomdaipari Egyesülés Központi Műszaki Könyvtára
bőr-, cipő-, szőrmeipar	Bőr-, Cipő-, Szőrmeipari Kutató Intézet Könyvtára
textilipar	Textilipari Kutató Intézet Könyvtára.

A későbbi tervekben szerepelt könnyűipari kooperációs kör, amelyet az OMKDK-nak kellett volna létrehozni, nem alakult meg.

4.14 Műszer- és híradástechnika

A kör alakuló ülését 1970. november 19-én tartotta. Működését elvileg (szakmailag—módszertanilag) a KGM MTTI irányította volna az OMKDK-val egyetértésben [36]. Alapkönyvtárak voltak: OMKDK, BMEKK, KGM MTTI Könyvtára, valamint a Műszeripari Kutató Intézet Könyvtára.

A kooperációs kör a következő feladatokat tűzte ki maga elé [37]:

1. Kooperáció az állományfejlesztés általános irányainak megvalósításában.
2. Kooperáció az előszerzeményezés terén, különös tekintettel a kevésbé ismert nyelvek anyagára.
3. A folyóiratállomány összetételének fejlesztése az évi folyóiratrendelésekhez kapcsolódóan.
4. Kölcsönös tájékoztatás a tagkönyvtárak anyagának gyarapodásáról.
5. Könyvtárközi kölcsönzési kérdések és a csatlakozó reprográfiai kérdések megoldásának előmozdítása.
6. Kooperáció az állományapasztás és archiválás területén.
7. Kooperáció a nem hagyományos szakirodalom beszerzése területén.

A kör 1971. március 18-án elnökségi ülést tartott. Megállapodtak a folyóiratellátás vizsgálatában, a hiányzó területek és folyóiratok felmérésében, valamint a műszer- és híradástechnikai folyóirat-KC elkészítésében.

4.15 Erősáramú ipar

Ebben az iparágban csak megbeszélésekre került sor. A KGM MTTI a gyűjtőkori egyeztetéssel kapcsolatos munkákon belül 1970. I. negyedévében az erősáramú alágazat területén felmérést és egyeztetést végzett [38], valamint elkészítette a vállalatok devizás folyóiratrendeléseinek szakosított jegyzékét, mely 1966–1969. évi anyagot tartalmazott.

A koordinációs munka első lépéseként a VBKM gyáregységeinek állományegyeztetésére vonatkozóan volt megbeszélés a VBKM Gyártmányfejlesztési Intézeténél, 1970. január 29-én.

1970. március 25-én az erősáramú alágazat vállalatai tájékoztató egységeinek és könyvtárainak állományegyeztetésére hívtak össze értekezletet. A megbeszélés tárgya volt a nagyvállalatok folyóiratrendeléseinek azonosítása, a koordináció lehetőségeinek, módjának és mélységének tisztázása, a nagyvállalatok és a VBKM üzemegek koordinációs egyeztetése, javaslattevés a további állományfejlesztési egyeztetési munkákra. Végül is a kooperációs kör nem alakult meg.

4.16 Bányászat

Alakuló ülését 1971. május 21-én tartotta. Országos jellegű tudományos szakkönyvtára a *Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára* volt.

Programját 7 pontban foglalta össze [39]:

a művelt tudományterület behatárolása, a részterületek pontos megjelölése, a gyűjtőkör felosztása a közreműködők között;

a tudományterület kurrens folyóirat-szükségleteinek megállapítása, ennek kapcsán az előfizetés vagy csere útján járó folyóiratok bejegyzése, a meg nem rendelt, de szükségesnek vélt szakfolyóiratok címeinek rögzítése, javaslattevés beszerzésükre;

a tájékoztatás kézikönyv jellegű segédleteinek számbavétele és a hiányok pótlása;

kurrens, később retrospektív folyóirat-lelőhelyjegyzék kiadása;

együttműködés a szakirodalmi forrásismeretek terjesztésében;

együttműködés a könyvtárközi kölcsönzésben, megkülönböztetett gyorsasággal és kibővített tartalommal;

a közreműködő könyvtárak reprográfiai adottságainak vizsgálata, ennek kapcsán intézkedési terv kidolgozása a szükséges géppark megteremtésére.

Az együttműködés nem valósult meg, az alakuló ülésen kívül egyéb esemény nem történt.

4.17 Kohászat

A Bányászati Szakirodalmi Kooperációs Körrel egy időben került megalakításra, 1971. május 6-án tartotta első ülését [40].

Országos jellegű tudományos szakkönyvtára ugyan-
csak a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára
volt.

Programját a bányászatnak megfelelően állította
össze.

Tényleges együttműködés ebben a körben sem alakult
ki.

4.18 Számítástechnika, automatizálás

A szervezési előkészületeket az OMKDK Könyvtári
Igazgatósága 1971-ben kezdte meg. Az év május 24-én
megalakult a *Számítástechnika—Automatizálási Szakirodalmi
Kooperációs Kör*. Alapkönyvtárai az OMKDK és
az MTA Automatizálási Kutató Intézete voltak.

A kör rövid programvázlata a következő volt [41]:

1. Állományfelmérés a szakirodalmi szükséglet és a
hazai bázis arányainak összehasonlítása céljából.

2. Új típusú adathordozókon jelentkező szakirodalmi
szolgáltatások felkutatása, beszerzési és felhasználási
lehetőségeinek felülvizsgálata.

3. Nehezen beszerezhető vagy kereskedelmi forga-
lomba nem kerülő típusok felkutatása, beszerzésük
gördülékennyé tétele.

4. Központi szolgáltatások létesítése, ahol erre széle-
sebb körű igény jelentkezik.

1971. szeptember 15-én a Műszeripari Kutató Intézet
és a Villamos Automatika Intézet kezdeményezésére
megbeszélésre került sor a központi prospektus—kataló-
gus tár létesítése tárgyában [42]. A jelenlévők elvetették
a terv megvalósítását. A megbeszélés folyamán a köz-
ponti nyilvántartások tervével szemben az a nézet alakult
ki, hogy több gyakorlati haszna lenne annak a kiadvány-
nak, mely a kör minden egyes tagkönyvtárának főbb
adatait tartalmazná (dokumentumtípusok, fő gyűjtőkör,
cím, telefon, telex, könyvtáros neve).

Az együttműködés ezen a területen sem volt eredmé-
nyes, s 1972-től végképp megszűnt.

5. Következtetések, javaslatok

Az együttműködési körök megszűnése után két-,
illetve több oldalú kapcsolatok továbbra is léteztek az
egyes könyvtárak között, a kooperáció érdekében
együttműködési szerződések, megállapodások születtek.

Az OMK Könyvtári koordinációs és módszertani
osztálya nemrégiben az ágazati központoktól és a mű-
szaki felsőoktatási intézményektől begyűjtötte szerződés-
seiket, és egységes nyilvántartási rendszert készített
belőlük. Az összegyűjtött 21 db szerződés és megállapo-
dás témái igen sokrétűek.

A mai világgazdaságban egyre súlyosabb méreteket ölt
az infláció, s ez alól az információhordozók sem kivéte-
lek. Az árnövekedés különösen a devizaigényes beszerzé-
sek esetében érinti hátrányosan könyvtárainkat, s ha

továbbra is a szakirodalmi ellátás biztosításának teljessé-
gére akarunk törekedni, csak az együttműködésben
találhatjuk a megoldást. Zsidai József egyik cikkében azt
mondja: „... az intézményi keretek, az önmagukért való
saját tervek és izolált programok ideje lejárt, ehelyett
elérkezett a közös munka, a közös felelősségvállalás, a
kooperáció és a koordináció időszaka”. Ugyanebben a
cikkben Zsidai a kooperáció serkentő elemeit az érdekek
azonosságában, a sokrétű, sokfeladatú együttműködés-
ben, a közreműködők egyenrangúságában, az intézmé-
nyek képviselőinek döntési jogában, a szolgáltatások
megbízhatóságában, a szubjektív emberi tényezők számí-
tásba vételében, az együttműködés által a munka szín-
vonalának emelésében, a tartalékok feltárásában fog-
lalja össze. Hozzáteszi, hogy „az együttműködés egyide-
jűleg módszertani iskola a résztvevők számára”, miköz-
ben „a kooperáció szükségességét a fenntartóval el kell
fogadtatni, elsősorban az előnyök érzékeltetésével, az
együttműködők száma lehetőleg ne legyen sok (10
alatt), a kooperációs vállalkozásokat idővel koordinálni
kell” [43].

Az együttműködés szükségességének felismerésére
utal az 1978. decemberi kulturális miniszteri rendelet
[44] megjelenése is a könyvtári rendszer szervezetről és
működéséről, amely a kooperáció legmegfelelőbb formá-
ját a hálózatokban, valamint a szakterületi, illetve a
regionális együttműködési körökben látja. Az egyes
könyvtári hálózatok és együttműködési körök tevékeny-
ségének összehangolására koordinációs központokat je-
lölt ki, így pl. az Országos Műszaki Könyvtár és
Dokumentációs Központ az ipari, a közlekedés- és
postaügyi, továbbá a műszaki felsőoktatás könyvtári
hálózatok, valamint az élettelen természettudományi és
műszaki szakterületi együttműködési körök koordiná-
ciós központja.

Az OMKDK fontos feladatának tekinti, hogy mint
koordinációs központ az együttműködést előmozdítsa.
Többek között ennek érdekében hívta létre a műszaki
könyvtári koordinációs kollégiumot, amely egyenrangú
tagokkal működik. Az elmúlt évek tapasztalatait leszűrve
— Zsidai József szavaival élve —, azt vallja, hogy
„... azok a könyvtári közösségek a legéletrevalóbbak,
amelyek ... teljesen önkéntesen szerveződnek. A jelen-
ségnek két oka van. Először: a spontaneitás eleve
magában hordozza az érdekek azonosságát ... Másod-
szor: a 'felülről' sugallt rendeződés a leggyakrabban idő
előtt fennakad a bizalmatlanság és az ellenállás falán.
... Mégis azt kell mondani, hogy a koordináció ... elen-
gedhetetlen, mert rend és szervezethez nélkül nem lehet
ésszerűen dolgozni és gazdálkodni a szellemi és anyagi
eszközökkel” [43].

Jelenleg — összhangban az illetékes könyvtárak veze-
tőinek vélekedésével — főként az alábbi kooperációs
területek aktuálisak:

a devizakeretek jobb felhasználása érdekében a 150 \$

nál drágább kézikönyvek beszerzésének egyeztetése a könyvtárak között;

a könyvtárközi kölcsönzés rendezése az igények minél gyorsabb kielégítése érdekében;

együttműködés a kongresszusi kiadványok és riportok beszerzésében, illetve KC felállításában;

az egyes szakterületek folyóiratjegyzékeinek összeállítása;

folyóirat-ellátottsági vizsgálatok végzése.

Zsidai József szerint az együttműködés struktúráit illetően „az lenne a célravezető, ha szakterületenként külön csoportok alakulnának (pl. kémia és vegyipar, matematika, gépészet, kohászat, számítástechnika stb.), majd ezek szorosan összefognának (pl. a kémia és vegyipar információügyének megoldására egyesítené erejét a Veszprémi Vegyipari Egyetem, 5–6 nagyvállalat és 2–3 kutatóintézet). Ők együttesen el tudnák viselni a költségeket (számítástechnika, szakirodalmi ellátás, reprográfiai géppark), és a szükséges szellemi erőket is képesek lennének felosztani” [43].

A könyvtárak közötti kooperáció nem korlátozódhat csupán a gyűjtőkori együttműködésre, hiszen a nagyobb információs intézmények máris hozzáálltak a számítógépes szakirodalmi információkereső szolgáltatások kiépítéséhez. Elgondolkodtat, hogy ezek a különálló kezdeményezések mennyire drágák. Némi összefogással, koncentrálással nagyobb hatékonysággal és kevesebb költség-ráfordítással működhetnének e rendszerek. Még nagyobb szükség van a számítógépes szolgáltatások alapján a primer dokumentumok iránti növekvő igények kielégítésében való együttműködésre, ami – a szolgálat fázisán át – visszavezet bennünket a gyűjtőkori kooperáció szükségességéhez.

Hivatkozások

1. LÁNG Imre: Az országos állománygyarapítási kooperáció könyvtárpolitikai kérdései. = Gyűjtőkori konferencia, 1969. Bp. KMK. 1970. 8 p.
2. KONDOR Imréné: Gyűjtőkori együttműködés. Helyzetkép és javaslat. = A gyűjtőkori együttműködés kérdései. I. Tanulmányok. Bp. Népműv. és Propaganda Iroda, 1971. 10–11. p.
3. Szakirodalmi kalauz. (Tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőkori kódexe.) Szerk.: Pataky E., Bereczky L. Bp. Népműv. és Propaganda Iroda, 692 p.
4. A III. Országos könyvtárügyi konferencia ajánlásai. Bp. KMK. 1971. 2 p.
5. Feljegyzés a Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1966. május 13-i alakuló üléséről.
6. Feljegyzés a Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1967. évi november hó 10-én tartott üléséről.
7. BALÁZS János: Az együttműködés újabb formái egy tudományos nagykönyvtár állományfejlesztési munkájában. = A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának Évkönyvei. II. 1971. 97. p.
8. Feljegyzés a Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1968. évi június hó 21-én tartott üléséről.
9. Feljegyzés a Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1969. évi december hó 11-én tartott üléséről.
10. Feljegyzés a Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1971. évi november hó 18-án tartott üléséről.
11. Héberger Károly 1969. május 30-i levele Lévai Tamásné mb. főigazgatóhoz (383/21/1969. ikt. számon).
12. Jegyzőkönyv a Kémiai Gyűjtőkori Kooperációs Bizottság alakuló üléséről, 1966. október 4.
13. 1. sz. melléklet a KGyKB 1967. április 21-i ülésének meghívójához.
14. Kováts Zoltán 1969. január 10-én kelt levele.
15. Jegyzőkönyv a Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1968. december 16-i negyedik üléséről.
16. Jegyzőkönyv a Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1971. február 18-án tartott üléséről.
17. Emlékeztető a Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1976. április 30-i értekezletéről.
18. KOVÁTS Zoltán: A könyvtárközi együttműködés eredményei Veszprémben. = Könyvtári Figyelő, 1973. 3. sz. 236–241. p.
19. Feljegyzés a Matematikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1966. február 19-i alakuló üléséről.
20. Meghívó a Matematikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1966. május 24-i ülésére.
21. Héberger Károly 1967. febr. 1-i levele Lázár Péterhez.
22. Feljegyzés a Matematikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1967. évi december 21-én tartott üléséről.
23. Feljegyzés a Matematikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1968. évi június hó 26-án tartott üléséről.
24. Feljegyzés a Matematikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság 1971. évi június hó 2-án tartott üléséről.
25. Jegyzőkönyv a Közgazdasági gyűjtőkori könyvtárak kooperációs értekezletéről. 1965. október 19.
26. A gyűjtési kooperációs körök tevékenységének eredményei. Összeáll. a KMK Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztálya. = Gyűjtőkori konferencia, 1969. Bp. KMK. 1970. 48 p.
27. A gyűjtőkori együttműködés jelenlegi helyzete és a továbbfejlesztés lehetőségei. Munkaközi anyag. Bp. KMK.
28. Emlékeztető a műszaki gyűjtőkori együttműködés országos rendezése ügyében 1971. június 8-án a Művelődésügyi Minisztériumban tartott megbeszélésről.
29. Javaslat a megbeszélés tárgyára. 1972. február 24-i értekeztet a műszaki szakterület gyűjtési kérdéseinek rendezése ügyében.
30. Jegyzőkönyv a műszaki szakirodalmi kooperációs körök együttműködéséről 1973. március 22-én szervezett értekezletéről.
31. Emlékeztető az 1970. április 9-én megtartott „Alumíniumipari gyűjtőkori kooperációs kör megszervezése” tárgyú megbeszélésről.
32. Emlékeztető az 1971. október 27-én megtartott „Alumíniumipari kooperációs kör megbeszélés” tárgyú tanácskozásról.

33. Beszámoló az Alumíniumipari Kooperációs Kör tevékenységéről. (Összeáll. Kassai-Farkas László). Bp. 1973. jún. 11.
34. Beszámoló az Építőipari Gyűjtőkori Kooperációs Kör alakuló gyűléséről. 1970. június 16.
35. Pataki László 1970. június 4-i levele Vajda Erikhez.
36. A Műszer- és Híradástechnikai Szakirodalmi Kooperációs Kör célkitűzései és szervezeti elvei. Tervezet.
37. Műszer- és Híradástechnikai Kooperációs Kör célkitűzései. Bp. 1970.
38. Kuti Lajosné 1970. május 11-i levele az FSZI-re (FSZI 616/B ikt. számon).
39. Emlékeztető a Bányászati Szakirodalmi Kooperációs Kör 1971. május 21-én, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárban tartott alakuló üléséről.
40. Jegyzőkönyv. Készült a Kohászati Szakirodalmi Kooperációs Kör alakuló gyűlésén a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának Selmeci Műemlékkönyvtárban, 1971. május 6-án.
41. Meghívó a Számítástechnikai és Automatizálási Szakirodalmi Kooperációs Bizottság alakuló ülésére.
42. Emlékeztető az 1971. szeptember 15-én tartott SzASzKK megbeszéléséről.
43. ZSIDAI József: A kooperáció és a koordináció időszerezése a műszaki információs területen. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1980. jún. 27. évf. 6. sz. 221–227. p.
44. A kulturális miniszter 5/1978. (XII. 12.) KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről.



CZIEGLER Mária: Gyűjtőkori kooperáció az élettelen természettudományi, közgazdasági és műszaki szakterületen 1962 és 1973 között

A hatvanas években és a hetvenes évek elején a magyar szakkönyvtárak intenzív erőfeszítéseket folytattak annak érdekében, hogy gyűjtési munkamegosztásuk tökéletesítése révén a világ szakirodalmának a hazai kutatás és fejlesztés szempontjából szükséges hányada minél maradéktalanabban kerüljön be állományukba. Ez a munka az ún. szakirodalmi kooperációs bizottságokban folyt. A legjobb eredményeket a fizikai, a kémiai és a matematikai bizottság érte el. A műszaki szakterületeken jobbra csak az együttműködés szándékának deklarálásáig jutottak el.



CZIEGLER, M.: Cooperation in library acquisitions in science (excluding life sciences), technology and economics between 1962 and 1973

In the 1960s and early 1970s the special libraries in Hungary were making intensive efforts in coordinating

their acquisition policies in order to acquire as much as possible from the world's scientific and technical literature necessary for research and development in this country. These activities were organized by Cooperation Committees on special literature. The best results were recorded by the Committees on Physics, Chemistry and Mathematics. In the field of technology, however, only the intents for cooperation were declared.



ЦИГЛЕР, М.: Кооперация между библиотеками одного профиля в области экономики, техники и точных естественных наук с 1962 по 1973 гг.

В шестидесятые годы и в начале семидесятых годов венгерские технические библиотеки затрачивали много усилий на то, чтобы путем совершенствования разделения труда по комплектованию массивов как можно полнее собрать в их массивы ту часть мировой технической литературы, которая необходима для отечественных научных и исследовательских работ. Этой работой занимались так называемые комитеты по кооперированию в специальной литературе. Наилучшие результаты достигнуты комитетами по физике, химии и математике. В области техники было всего лишь заявлено о намерении кооперироваться.



CZIEGLER, M.: Kooperation innerhalb der Bibliothekssammelkreise auf den Fachgebieten exakte Naturwissenschaften, Ökonomie und Technik in den Jahren 1962 bis 1973

Die ungarischen Fachbibliotheken waren in den Sechzigerjahren und Anfang der Siebzigerjahre bestrebt, durch die Vervollkommnung der Arbeitsteilung bei ihren Anschaffungen den für die Forschungs- und Entwicklungsvorhaben in Ungarn erforderlichen Anteil der einschlägigen Fachliteratur aus aller Welt möglichst restlos in ihren Bestand zu bekommen. Diese Arbeit wurde in den sog. fachliterarischen Kooperationsausschüssen geleistet. Die besten Erfolge erreichten die Ausschüsse für Physik, Chemie und Mathematik. Auf den technischen Fachgebieten kam man zumeist nur bis zur Deklaration der Kooperationsbereitschaft.

